

Sənaye məhsullarının rəqabətqabiliyyətliliyinin təhlili

S.S. Sadiqova

Azərbaycan Dövlət Neft
və Sənaye Universiteti

Açar sözlər: sənaye, mədəncixarma, məhsul, rəqabətqabiliyyətlilik, iqtisadiyyat, islahat, investisiya.

e-mail: sabina_n@mail.ru

DOI.10.37474/0365-8554/2020-12-51-56

Анализ конкурентоспособности промышленной продукции

С.С. Садыгова

Азербайджанский государственный университет нефти и промышленности

Ключевые слова: промышленность, добыча полезных ископаемых, продукция, конкурентоспособность, экономика, реформы, инвестиции.

Быстрое экономическое развитие Азербайджана, богатые природные ресурсы и доступ к мировому рынку, а также благоприятный инвестиционный климат привлекли внимание всего мира. Расположенная между Каспийским и Черным морями, наша страна имеет геополитическое и геостратегическое значение на международном энергетическом рынке. Размещение промышленных объектов имеет решающее значение для дальнейшего укрепления нефтегазового сектора. Развитие нефтегазового сектора было признано национальным приоритетом, и крупные инвестиции были направлены на нефтегазовый сектор. Потому что необходимо обеспечить, чтобы структура промышленности была ориентирована на научные и технологические инновации. Для укрепления стратегических областей, таких как сельское хозяйство, пищевая промышленность, туризм, альтернативная энергетика и информационные технологии, были разработаны соответствующие национальные стратегии или дорожные карты.

Планы по созданию Особой экономической зоны, промышленных парков и микрорайонов являются своевременным шагом к диверсификации экономики. Эти шаги, в дополнение к поддержке более широкой стратегии экономических реформ, служат основой для новой политики и подходов, но также служат для привлечения прямых иностранных инвестиций и создания новых рабочих мест.

Analysis of competitive performance for industrial production

S.S. Sadigova

Azerbaijan State University of Oil and Industry

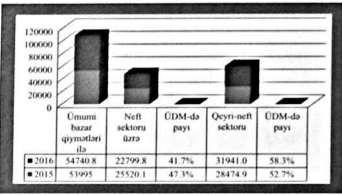
Keywords: industry, extraction of mineral resources, production, competitive performance, economy, reforms, investments.

Fast economic development of Azerbaijan, rich natural resources and the access to global market, as well as the favorable investment environment attracted attention of the whole world. Our country, situated between the Caspian and Black Seas has geopolitical and geostrategic significance on the international energy market. The location of industrial objects has fundamental importance for further consolidation of nonoil sector, the development of which was announced as a national priority and large investments directed to it. Therefore, it is necessary to provide the industry structure to be oriented to the scientific and technological innovations. For the consolidation of strategic fields, such as agriculture, food industry, tourism, alternative energy and IT, corresponding national strategies or road maps have been developed.

The plans towards development of Special Economic Zone, industrial parks and microregions are well-timed acts for economic diversification. These measures in addition to the support of wider strategy of economic reforms serve as a basis for new politics and approaches, as well as for attraction of direct foreign investments and opening of new jobs.

Azərbaycanda neft sənayesi ilə yanaşı digər sənaye sahələri də inkişaf etmişdir. Belə ki, 1970-ci illərdə istifadə edilən neftməşinçayırma məhsullarına olan tələbatın 75–85 %-i Bakıda istehsal olunan məhsullar hesabına ödənilirdi. Bu mənada Azərbaycan həm də sənaye ölkəsi kimi sənayələnin [1–4].

Azərbaycanda sənayenin inkişafına baxış
2015–2016-cı illərdə Azərbaycanda Ümumi Daxili Məhsul (ÜDM) – 745.8 mln. man. (1.38 %) artmışdır (şəkil 1). Həmçinin bu dövrdə qeyri-neft sektorunda da 5.6 % artım müşahidə olunmuşdur.

Şəkil 1. Azərbaycanda ÜDM göstəriciləri

ÜDM-in strukturuna nəzər yetirsək, görürük ki, 2015-ci ildə qeyri-neft sektorunun payı ÜDM-də 52.7 %, 2016-cı ildə isə 5.6 % artaraq 58.3 % təşkil etmişdir. Bu da ölkədə aparılan islahatların nəticəsidir, iqtisadiyyatın neftdən asılılığının azaldılması, diversifikasiyası (şaxələnməsi) istiqamətində aparılan siyasətə tamamilə uyğundur.

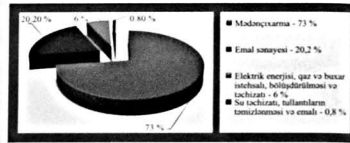
Göründüyü kimi, ümumi real artım tempinin yüksəlməsinə baxmayaraq, neft sektorunun ÜDM-dəki payı azalmışdır. Bu müsbət tendensiyaları ÜDM-in sahə strukturunun təhlili də göstərir.

Statistik məlumatlara görə ÜDM-də kənd təsərrüfatının payı 2016-cı ildə 5.6 %, sənaye 41.8 %, xidmətlərin istehsalı 33.4 %, tikintinin payı 12.3 % təşkil etmişdir.

Sənayenin dinamik inkişafı sahədə məhsul istehsalına müsbət təsir göstərmişdir. Belə ki, Dövlət Statistika Komitəsinin (DSK) məlumatına əsasən, 2016-cı il ərzində ölkə iqtisadiyyatında ÜDM-in artımı 2.8 % təşkil edib. ÜDM-in 60 %-dən çoxu istehsal sahələri, o cümlədən 46 %-i sənayenin payına düşüb.

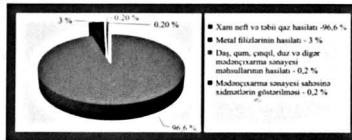
Emal bölməsində istehsalın həcmi sənayenin ümumi məhsulunun 24.3 %-ini təşkil edib, qida,

tütün, toxuculuq, geyim, kimya, tikinti materialları, metal məmulatları, elektrik avadanlıqları, avtomobil və qoşquların istehsalında artım müşahidə olunub. Bütün sənaye məhsulunun 81 %-i özal sektorun payına düşmüşdür (şəkil 2).

Şəkil 2. Sənaye istehsalının sahə strukturuna, 2016-cı il

Ölkədə sənaye istehsalının sahə strukturuna nəzər yetirsək, mədən sənayesinin ümumi istehsalın 73 %-ini, emal sənayesinin 20.2 % təşkil etdiyini görürük (şəkil 3). Emal sənayesinin payının aşağı olması iqtisadi artım tempinin azalmasına gətirib çıxarır. Bu o deməkdir ki, xammal ixracı da azalır, bu müsbət tendensiyadır və neftin qiymətinin aşağı düşməsinə əlaqədardır.

Şəkil 3. Mədəncəxarına sənayesinin strukturuna

Sənayenin sahə strukturunda mədən sənayesi, onun da tərkibində xamməft və təbii qaz hasilatı bütün sənaye məhsulunun 69.9 %-ni, mədən sənayesi məhsulunun isə 95 %-ni təşkil edir (bax: şəkil 2, 3).

Xamməft və təbii qazın daha dərin emal olunması üçün sənaye sahələri genişləndirilməli, ÜDM-də neft-qaz məhsullarına hesabına gəlirlərin minimuma endirilməsi ölkəmizin növbəti illər üçün hədəfi olmalıdır.

Azərbaycan iqtisadiyyatının rəqabət qabiliyyətinin təhlili

Davos İqtisadi Forumu çərçivəsində hər il işiq üzü görən "Qlobal rəqabət indeksi" müxtəlif ölkələrin iqtisadi rəqabət qabiliyyətini müqayisə edir. Buraya müxtəlif meyarlar, o cümlədən

ölkənin makroiqtisadi göstəriciləri, infrastruktur, təhsil, rabitə və digər sahələrin inkişaf səviyyəsi aiddir.

2011–2012-ci illərdə qlobal rəqabət qabiliyyəti üzrə hesabatda verilən məlumata görə Davos İqtisadi Forumunun "Qlobal rəqabət indeksi" nə əsasən 2010-cu ildə Azərbaycan reytingi üzrə 150 ölkə arasında 57-ci yeri, bir il sonra isə 142 ölkə arasında 55-ci yeri tutub.

İki pillə irəliləyən ölkəmiz bu göstəriciyə əsasən Türkiyə, Rusiya, Latviya, Slovakiya, Qazaxıstan və bir sıra digər ölkələri də geridə qoyub. İndeksalt reytingə əsasən Azərbaycan makroiqtisadi mühit üzrə 16-cı, əmək bazarlarının effektivliyi üzrə isə 14-cü mövqeyi tutub.

Dünya İqtisadi Forumunun (DİF) "Qlobal rəqabət qabiliyyəti indeksi 2013–2014" hesabatında Azərbaycanın 148 ölkə arasında 39-cu yeri tutması ölkə biznesinin nüfuzunun artmasından xəbər verir. Azərbaycan ötən illə müqayisədə rəqabət qabiliyyəti səviyyəsinə görə mövqeyini yeddi bənd yaxşılaşdırıb.

Beləliklə, reytingdə iqtisadiyyatımızın mövqeyinin möhkəmlənməsinə bir neçə amil əhəmiyyətli təsir göstərib. Onlardan birincisi, "ASAN xidmət" mərkəzlərinin fəaliyyətinin inkişafıdır. Adıçəkilən reyting hazırlanarkən müxtəlif göstəricilər və meyarlar nəzərə alınır. Burada dövlət xidmətlərinin inkişafı və asanlaşdırılması xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

ASAN daha çox fiziki şəxslərə aid xidmətlər göstərirdiyindən biznes və işgüzar mühitə təsirini bəzilər tam anlamasa da gələcəkdə müsbət təsiri daha çox hiss ediləcəkdir.

Reytingdə iqtisadiyyatın mövqeyinin yaxşılaşdırılmasına Azərbaycanın İnformasiya Kommunikasiya Texnologiyaları (İKT) sahəsinin inkişafı, müasir texnologiyaların tətbiqi, şirkətlərin daxilində elektronlaşma prosesi bilavasitə biznes mühitinə müsbət təsir edir və ölkənin iqtisadi inkişafına öz töhfəsini verir. Bu da yekunda rəqabət qabiliyyəti reytingində əksini tapır.

İqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyəti reytinginin artmasına təsir edən daha bir amil xaricdə Azərbaycan biznesinin nüfuzunun yaxşılaşmasıdır. Məlum olduğu kimi, DİF reytingi tərtib edilərkən dünyanın 148 ölkəsində iş adamları arasında sorğunun aparılan nəticələri ölkənin yekun reytinginə ciddi təsir edir və DİF-in hesabatındakı məlumatlardan xəbər verir ki, Azərbaycan və yerli iqtisadiyyata etimad ildən-ilə artır.

DİF rəqabət qabiliyyəti indeksinin hesablanması üçün on iki göstəricidən istifadə edir. Bunlar

institurların keyfiyyəti, infrastruktur, makroiqtisadi sabitlik, sağlamlıq, ilkin təhsil, ali təhsil və peşə hazırlığı, əmtəə və xidmətlər bazarının, əmək bazarının səmərəliliyi, maliyyə bazarının inkişafı, texnoloji səviyyə, daxili bazarın həcmi, şirkətlərin rəqabət qabiliyyəti və ölkənin innovasiya potensialıdır.

Azərbaycan DİF-in açıqladığı "Qlobal Rəqabət Qabiliyyəti İndeksi 2014–2015" hesabatında öz mövqələrini bir qədər də yaxşılaşdırmışdır. Hesabatın hazırlanmasında statistik məlumatlardan və dünyanın 144 ölkəsində fəaliyyət göstərən iş adamları arasında sorğunun nəticələrindən istifadə olunmuşdur.

Hesabata əsasən, Azərbaycan biznesin keyfiyyəti üçün lazım olan prosedurların sayına görə 10-cu, biznesin qeydiyyatı üçün tələb olunan vaxta görə 36-cı və ÜDM-in həcminə görə 70-ci pillədə qərarlaşmışdır. İnflyasiyanın aşağı səviyyəsinə görə isə Azərbaycan lider olmuşdur.

Həmçinin əmək bazarının səmərəliliyi, texnoloji səviyyə, "Maliyyə bazarının inkişafı" göstəriciləri üzrə də ölkəmizin mövqələri yaxşılaşmışdır. Hesabatda Azərbaycan, həmçinin bəzi ali göstəricilər üzrə ilk yirmiyə daxil olmuş, o cümlədən makroiqtisadi sabitliyə görə 9-cu yeri tutmuşdur.

"Qlobal rəqabət qabiliyyəti indeksi 2017–2018" hesabatına əsasən Azərbaycan 137 ölkə daxilində 37-dən 35-ci yerə yüksəlib və bununla da dünya sıralamasında iki pillə irəliləyib.

2017-ci ilin I rübündə ölkənin iqtisadi və sosial inkişafının makroiqtisadi göstəricilərindən görürük ki, dünya neft bazarında baş verən kəskin qiymət azalması səbəbindən ölkəmizin gəlirləri azalsa da, qeyri-neft sektorunda müşahidə olunan dinamika diqqətəlayiqdir. 2017-ci ilin yanvar ayında ölkədə fəaliyyət göstərən müəssisə, təşkilat və fərdi sahibkarlar tərəfindən 5.233 mln. man. və ya əvvəlki ilin müvafiq dövrünə nisbətən 0.8 % çox ÜDM istehsal edilmişdir. Əlavə dəyər 47.7 %-i sonayədə, 9.5 %-i ticarət və naqliyyat vasitələrinin təmiri, 7.2 %-i naqliyyat və anbar təsərrüfatı, 6.8 %-i tikinti, 2.7 %-i kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı və bəliqçilik, 2.5 %-i turizmlərin yerləşdirilməsi və ictimai işə, 1.6 %-i informasiya və rabitə, 15.9 %-i isə digər sahələrdə istehsal edilmişdir.

Məhsul və idxala xalis vergilər ÜDM-in 6.1 %-ni təşkil etmişdir. Bir nəfərə düşən ÜDM 539.8 mln. man. bərabər olmuşdur. Sənaye müəssisələri və bu sahədə fəaliyyət göstərən fərdi sahibkarlar tərəfindən 2017-ci ilin yanvar ayında 3.5 mld. man. və ya əvvəlki ilin müvafiq dövrü ilə müqayisə

visada 1 % çox sənaye məhsulu istehsal edilmişdir.

Sənaye məhsulunun 72.3 %-i mədənçixarma, 22.3 %-i emal, 4.8 %-i elektrik enerjisi, qaz və buxar istehsalı, bölüşdürülməsi və təchizatı, 0.6 %-i isə su təchizatı, tullantıların təmizlənməsi və emalı sektorunda istehsal olunmuşdur.

Mədənçixarma sektorunda neft hasilatı 4.2 % azalmış, əmtəəlik qaz hasilatı isə 8.3 % artmışdır. Emal sektorunda içkilərin istehsalı 32.4 %, toxuculuq sənayesi məhsullarının 2.6 dəfə, geyim 3 dəfə, ağac emalı və ağacdan məmulatların 65.2 %, kağız və karton 17.4 %, rezin və plastik kütlə məmulatlarının 2.4 dəfə, tikinti materiallarının 2.4 dəfə, metallurgiya sənayesi məhsullarının 35.2 %, hazır metal məmulatlarının 27.3 %, kompüter və elektron məhsulların 3.3 dəfə, elektrik avadanlıqlarının 4.6 dəfə, nəqliyyat vasitələrinin 23.6 %, mebel istehsalı 8.5 % artmış, qida məhsullarının 3.5 %, tütün məmulatlarının 43.9 %, dəri və dəri məmulatlarının, ayaqqabıların 24.7 %, poliqrafiya məhsullarının 67.4 %, neft məhsullarının 10.2 %, kimya sənayesi məhsullarının 6.7 %, maşın və avadanlıqların istehsalı 55.5 %, maşın və avadanlıqların quraşdırılması və təmiri işləri isə 55.4 % azalmışdır.

Elektrik enerjisi, qaz və buxar istehsalı, bölüşdürülməsi və təchizatı sektorunda istehsalın həcmi 3.8 % artmış, su təchizatı, tullantıların təmizlənməsi və emalı sektorunda isə 5 % azalmışdır.

Sənayenin **qeyri-neft sektorunda** məhsul istehsalı 13 % artmış, neft sektorunda isə 1 % azalmışdır. İstehsal edilmiş sənaye məhsulunun böyük hissəsi istehlakçılara göndərilmiş, əvvəlki dövrlərdə yaranmış ehtiyatlar da nəzərə alınmaqla sənaye müəssisələrinin anbarlarında 01 fevral 2017-ci il vəziyyətinə 565 mln. man. hazır məhsul olmuşdur.

Nəqliyyat sektorunda fəaliyyət göstərən müəssisələr və fiziki şəxslər tərəfindən 2017-ci ilin yanvar ayı ərzində 16.7 mln. t yük və 141.4 mln. sərnişin daşınmışdır. Əvvəlki ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə yük daşınması 4.3 %, sərnişin daşınması isə 2.7 % artmışdır. Yüklərin 57.1 % -i avtomobil, 31.3 % -i boru kaməri, 7.7 % -i dəmir yolu, 3.8 % -i dəniz, 0.1 % -i isə hava nəqliyyatı ilə daşınmışdır. Sərnişinlərin 87 % -i avtomobil, 12.8 % metro, qalanları isə hava və dəniz nəqliyyatı vasitələri ilə daşınmışdır.

İnformasiya və rabitə müəssisələri tərəfindən həqiqi və fiziki şəxslərə göstərilən 127.8 mln. man. xidmətlərin 71.3 %-i əhali sektoruna aid olmuşdur. 2016-cı ilin yanvar ayı ilə müqayisədə 2017-ci ilin yanvar ayında informasiya və ra-

bitə xidmətlərinin dəyəri 2.3 % azalaraq, gəlirin 79.8 %-i qeyri-dövlət sektorunun payına düşmüşdür.

2017-ci ilin yanvar ayında **parakəndə ticarət** şəbəkəsində əhalinə 2575.7 mln. manatlıq məhsul satılmış, xidmət subyektləri tərəfindən 700.6 mln. manatlıq **ədəbiyyətli xidmət** göstərilmişdir. Əvvəlki ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə əmtəə dövriyyəsi 1.3 % artmış, əhalinə göstərilmiş ədəbiyyətli xidmətlərdən əldə olunan gəlir 2.7 % azalmış, ticarət şəbəkəsində 1298.2 mln. man. ərzaq məhsulları, içki və tütün məmulatları, 1277.5 mln. manatlıq qeyri-ərzaq məhsulları satılmışdır.

Dövlət Gömrük Komitəsinin məlumatlarına əsasən 2016-cı ildə ölkənin **xarici ticarət** dövriyyəsi 17675.7 mln. ABŞ dolları təşkil etmişdir. Ticarət dövriyyəsinin 9143.3 mln. dolları və ya 51.7 %-ini ölkədən ixrac, 8532.4 mln. dollarını (48.3 %-ini) isə idxal məhsullarının dəyəri təşkil etmiş, nəticədə 610.9 mln. dollar məbləğində müsbət saldo yaranmışdır.

2015-ci ilə müqayisədə xarici ticarət dövriyyəsi müqayisəli qiymətlərlə 12.4 %, o cümlədən ixrac 14.2 %, idxal isə 9.9 % azalmışdır. Ticarət dövriyyəsinin 34.9 %-i Avropa İttifaqı, 16 %-i MDB, 49.1 %-i isə digər ölkələrin payına düşmüşdür. İdxalın ümumi dəyərində 26 %-i Avropa İttifaqı, 25.3 %-i MDB, 48.7 %-i isə digər ölkələrin payına düşmüşdür.

Ixracın ümumi dəyərində 43.2 %-i Avropa İttifaqı, 7.3 %-i MDB üzvləri, 49.5 %-i isə digər ölkələrin hesabına formalaşmışdır. 2016-cı ildə qeyri-neft məhsullarının ixracı 2015-ci ilə nisbətən 16.4 % azalaraq 1237.1 mln. dollar təşkil etmişdir.

2017-ci ilin yanvar ayında əvvəlki ilin yanvar ayına nisbətən **istehlak məhsulları və xidmətlərin qiymətləri** 11.9 %, o cümlədən ərzaq məhsullarının 14.5 %, qeyri-ərzaq məhsullarının 12.3 %, əhalinə göstərilən ədəbiyyətli xidmətlərin qiymətləri isə 8 % artmışdır.

2016-cı ildə müzdlə işləyənlərin **orta aylıq nominal əmək haqqı** 2015-ci ilə müqayisədə 6.9 % artaraq 498.6 mln. man. təşkil etmişdir. Əvvəlki ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 2017-ci ilin yanvar ayında **əhalinin gəlirləri** nominal ifadədə 4.6 % artaraq 3476.1 mln. manata çatmışdır.

Maliyyə Nazirliyinin operativ məlumatlarına əsasən 2017-ci ilin yanvar ayında **dövlət büdcəsinə** 1243.6 mln. man. vəsait daxil olmuş, büdcədən 924.9 mln. man. vəsait xərclənmiş, büdcənin icrasında yaranmış 318.7 mln. man. profitis ÜDM-in 6.1 % səviyyəsində olmuşdur.

Mərkəzi Bankın ilkin məlumatlarına görə, 2017-ci il yanvar ayının 1-nə ölkənin bank və bank olmayan kredit təşkilatlarının **kredit portfelini** milli valyuta ekvivalentində 16444.6 mln. man. təşkil etmiş, onun 12966.6 mln. manat uzunmüddətli kreditlər olmuşdur.

Kredit portfelini 2016-cı il yanvar ayının 1-i ilə müqayisədə 24.3 % azalmışdır. Ödəmə vaxtı keçmiş kreditlərin məbləği ümumi kredit portfelinin 9 %-ini təşkil etmişdir. Əhalinin banklardakı əmanətlərinin milli valyuta ekvivalentində məbləği 2017-ci il yanvar ayının 1-nə 7448.7 mln. man. olmuşdur. Yanvar ayında milli valyutanın 1 ABŞ dollarına nisbətən orta məzənnəsi 1.81 manata, 1 avroya – 1.93 manata, 100 Rusiya rubluna – 3.01 manata bərabər olmuşdur.

2016-cı ildə ölkə **əhalisinin sayı** 104.4 min nəfər və ya 1.1 % artaraq 2017-ci il yanvar ayının 1-i 9810 min nəfərə çatmışdır.

2017-ci ilin I rübünün makroiqtisadi göstəricilərinə gəldikdə aprelin 10-da Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin sərədrivi Ə.Nazırlar Kabinetinin 2017-ci ilin I rübünün sosial-iqtisadi inkişafının yekunlarına və qarşıda duran vəzifələrə həsr olunmuş iclası keçirilmişdir.

İqtisadiyyatımızın əsas göstəricilərinə nəzər salan Prezident İlham Əliyev 2017-ci ilin ilk üç ayı ərzində qeyri-neft sektorunun 2.4 %, qeyri-neft sənayesinin 2 %, kənd təsərrüfatının 3.5 %, bitkiçiliyin 20 %-dən çox artıdığını bildirmişdir.

Təhlil göstərir ki, 2017-ci ilin yanvar-mart aylarında ölkə sənayesində 10 mlrd. man. və ya əvvəlki ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 6.8 % az sənaye məhsulu istehsal edilmişdir. Sənayenin qeyri-neft sektorunda məhsul istehsalı 2 % artmış, neft sektorunda isə 8.3 % azalmışdır.

Sənaye məhsulunun 71.8 %-i mədənçixarma, 22.6 %-i emal, 4.9 %-i elektrik enerjisi, qaz və buxar istehsalı, bölüşdürülməsi və təchizatı, 0.7 %-i isə su təchizatı, tullantıların təmizlənməsi və emalı sektorunda istehsal olunmuşdur.

Mədənçixarma sektorunda neft hasilatı 9.9 % azalmış, əmtəəlik qaz hasilatı isə 0.9 % artmışdır. Emal sektorunda qida məhsullarının istehsalı 3.4 %, içkilərin 37.1 %, toxuculuq sənayesi məhsullarının 2.4 dəfə, geyim 2 dəfə, ağac emalı və ağacdan məmulatların 52.1 %, səcaçılıq məhsullarının 2.4 dəfə, rezin və plastik kütlə məmulatlarının 42.4 %, tikinti materiallarının 50.2 %, metallurgiya sənayesi məhsullarının 3.8 %, kompüter və elektron məhsulların 2.2 dəfə, elektrik avadanlıqlarının 2.9 dəfə, nəqliyyat vasitələrinin 24.7 %, mebelin istehsalı 56.5 % artmış, tütün məmulat-

larının istehsalı 58.1 %, dəri və dəri məmulatlarının, ayaqqabıların 54.0 %, kağız və karton 3.3 %, poliqrafiya məhsullarının 63.8 %, kimya sənayesi məhsullarının 4.3 %, hazır metal məmulatlarının 21 %, maşın və avadanlıqların istehsalı 42.4 %, onların quraşdırılması və təmiri işləri isə 59.9 % azalmışdır.

Elektrik enerjisi, qaz və buxar istehsalı, bölüşdürülməsi və təchizatı sektorunda istehsalın həcmi 2.6 % artmış, su təchizatı, tullantıların təmizlənməsi və emalı sektorunda isə 0.7 % azalmışdır.

İqtisadiyyatı xarakterizə edən göstərici olan 2017-ci ilin birinci rübündə ölkədə 15229.7 mln. man. və ya bir nəfərə 1570 man. dəyərində ümumi daxili məhsul istehsal edilmişdir. Bu dövrdə iqtisadiyyatın qeyri-neft bölməsində istehsal olunmuş əlavə dəyər əvvəlki ilin müvafiq dövrünə nisbətən 2.4 % artmış, neft-qaz bölməsində isə 6.8 % azalmışdır.

Nəticə olaraq ÜDM-in 2016-cı ilin I rübünə nisbətən artım sürəti 99.1 % olmuşdur. ÜDM-nin 7094.3 mln. man. sənayedə, 1823.1 mln. man. ticarət; nəqliyyat vasitələrinin təmiri sahələrində, 1187.8 mln. man. tikintidə, 1006.9 mln. man. nəqliyyat və anbar təsərrüfatı, 442.1 mln. man. turistik yerləşdirilməsi və ictimai işlər, 412.3 mln. man. kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı və balıqçılıq, 259.3 mln. man. informasiya və rabitə sahələrində, 1931.3 mln. man. digər sahələrdə istehsal edilmiş, məhsula və idxala xalis vergilər 1072.6 mln. man. təşkil edilmişdir.

Əsas kapitala yönəldilmiş vəsait haqqında 2017-ci ilin yanvar-mart aylarında ölkənin iqtisadi və sosial sahələrinin inkişafı üçün bütün maliyyə mənbələrindən əsas kapitala 3182.3 mln. man. və ya əvvəlki ilin yanvar-mart ayları ilə müqayisədə 3 % çox vəsait yönəldilmişdir.

Bu vəsaitdən 2214.2 mln. man. neft sektoruna, 968.1 mln. man. isə qeyri-neft sektoruna yönəldilmiş, ümumi sərmayənin 71.2 %-i bilavasitə tikinti-quraşdırma işlərinə yerinə yetirilməsinə sərf edilmişdir.

İstifadə olunmuş vəsaitin 86.3 %-i məhsul istehsalı obyektlərinin, 9.1 %-i xidmət sahələri üzrə obyektlərin, 4.6 %-i isə ümumi sahəsi 385.5 mln m² olan yaşayış evlərinin payına düşür.

Daxili mənbələrdən əsas kapitala yönəldilmiş vəsait ümumi sərmayənin 33.8 %-ni təşkil etmişdir və onun ümumi dəyərində müəssisə və təşkilatların vəsaitləri 75.2 %, bank kreditləri 10.6 %, büdcə vəsaitləri 8.5 %, əhalinin şəxsi vəsaitləri 4.7 %, büdcədənəknən fondların vəsaitləri 0.6 %, digər vəsaitlər isə 0.4 % təşkil etmişdir.

Təhlil nəticəsində məlum oldu ki, Azərbaycan iqtisadiyyatı dayanıqlı və davamlı inkişaf mərhələsinə keçmiş və dünya iqtisadi birliyində özünə layiq yer tutmuşdur.

Nəticə

Ölkədə aparılan diversifikasiya siyasətinə mü-

vafiq olaraq iqtisadiyyatın qeyri-neft sektoruna geniş imkanlar yaradılır, bunun nəticəsində iqtisadiyyatın neftdən asılılığının azaldılması istiqamətində işlər həyata keçirilir. Bütün bunlar isə ölkə iqtisadiyyatının keyfiyyətinə müsbət təsir edir və nəticədə bu sahədə xeyli irəliləyişə nail olmuşuq.

Ədəbiyyat siyahısı

1. *Abdullayev Z.N., Bağırova Z.Ə.* Sənayenin mahiyyəti və təşkilinin prinsipləri. – Bakı: ADIU, 2010, 278 s.
2. *Abbasov H.M.* Bazar iqtisadiyyatının əsasları. – Bakı: ADİU, 1994, 360 s.
3. *Azərbaycan sənayesi.* Statistik məcmuə. – Bakı: Səda, 2016, 230 s.
4. *Azərbaycanda* xüsusi iqtisadi zonalar və sənaye parklarının inkişafı layihəsi, 2013, 360 s.

References

1. *Abdullayev Z.N., Baghirova Z.A.* Senayenin mahiyyəti ve teshkilinin prinsipleri. – Baki: ADIU, 2010, 278 s.
2. *Abbasov H.M.* Bazar igtisadiyyatının esasları. – Baki: ADIU, 1994, 360 s.
3. *Azerbaijan senayesi.* Statistik mejmua. – Baki: Seda, 2016, 230 s.
4. *Azerbaijanda* khususi igtisadi zonalar ve senaye parklarının inkishafy layihesi, 2013, 360 s.